

UIT DE PRAKTIJK:

“WAAROM VROEG NIEMAND WAT MIJN PIJN WAS?” Een aantal aspecten van seksueel geweld zoals men dat tegenkomt in een huisartspraktijk^o

C.W. Vink*

De volgende casuïstiek maakt enigszins zichtbaar wat zich af kan spelen in de spreekkamer van een huisarts. Het gaat hier niet om resultaten van onderzoek, maar juist om de problematiek in de praktijk. Resultaten van wetenschappelijk onderzoek met alle getallen en interpretaties zijn mijns inziens zeer zinvol. Ik lees ze (hoewel niet altijd), ze maken mij ervan bewust hoe vaak bv. seksueel geweld voorkomt, dat het in alle gezinnen en relaties voor kan komen, welke effecten het op vrouwen kan hebben, etc., etc. Na het lezen leg ik ze naast mij neer en kan ik overgaan tot de orde van de dag.

De rubriek 'uit de praktijk' geeft mij de gelegenheid om iets zichtbaar en voelbaar te maken van de menselijke en relationele kant van seksueel geweld en hulpverlening.

Ik wist niet beter

Marja M. belde aan het eind van de ochtend op om een afspraak te maken. "Alsjeblieft zo gauw mogelijk", zei ze tegen de assistente. Deze begreep dat de nood hoog was en liet haar direct komen.

Ze ging op de stoel tegenover me zitten, nee, ze plofte neer. Om haar heen hing een sfeer van paniek en verdriet. Ze keek me niet aan. Ik kende haar niet. Ze was nog nooit geweest. Ze was jong, 18 jaar. Een poosje was het heel stil in de spreekkamer. Ze leek al haar moed bij elkaar te schrapen. Wilde ze weglopen? Durfde ze het aan om mij iets te vertellen? Ze kende mij immers niet.

"Wil je iets vertellen van je verdriet?" vroeg ik. Ze keek me voorzichtig aan en begon te praten. Ze at niet meer en dronk niet meer en afgelopen weekend had ze zich van de trap willen gooien. Ze zag geen uitweg meer. In paniek was ze naar haar moeder gegaan, haar huis uit, weg van haar vriend waar ze een jaar mee samenwoonde. Ze had er nooit over willen praten, maar nu kon ze het niet meer voor zichzelf houden. Hij dwong haar tot seks. Hij sloeg haar. Hij wilde allerlei dingen van haar op seksgebied die ze niet hardop durfde te vertellen. Ze schaamde zich zo verschrikkelijk. Schaamte om de vernederingen die ze alsmaar moest slikken. Schaamte omdat ze steeds weer deed wat hij eiste.

"Waarom deed je eigenlijk wat hij van je verlangde?" vroeg ik heel voorzichtig. "Ik wist niet beter", was haar antwoord. "Ik vond het vanaf de eerste keer verschrikkelijk. Maar ik dacht dat het aan mij lag. Ik dacht dat dit seks en vrijen en liefde was. Ik vond er niets aan, maar dacht dat ik abnormaal was. Je zal het wel leuk gaan vinden, zei ik steeds tegen mijzelf". Toen hij haar meer en meer ging dwingen en slaan werd er iets in haar wakker. Dit kan toch niet zo horen. Zo abnormaal ben ik toch niet dat ik dit niet wil?

Heel voorzichtig was ze aan vriendinnen gaan vragen wat die dan deden in bed. Wat stond er in boeken over seks? Dat waren heel andere verhalen. Dat leek helemaal niet op wat zij meemaakte. Ze wilde weg uit deze situatie. Niet eten of je van de trap gooien was een manier. Maar iets in haar wilde leven. Dit wilde ze niet, maar dood wilde ze ook niet! Ze wilde adviezen en hulp om los te komen van hem.

We hebben een tijd zitten praten. Ik heb haar geholpen om bij zichzelf na te gaan wat ze écht wilde en wat ze nodig had om haar eigen weg te durven volgen. Voorlopig zou ze bij haar moeder blijven wonen. Ook zou ze naar het RIAGG gaan voor steun.

Drie maanden later kwam ze vertellen dat ze ging verhuizen. Ze had een groot deel van haar schaamte en boosheid verwerkt. Ze was nu bezig met voor zichzelf na te gaan hoe ze wilde leven en wie ze eigenlijk was, wat seks voor haar betekende en hoe seks wel plezierig zou kunnen zijn. Ze was een heel andere Marja: sterk en vrolijk.

Verraad

Nicole was helemaal van streek. Ze was woest en verdrietig tegelijk. Ze was weer flink afgevallen. Altijd al een magere spriet, maar in tijden van ellende bleef er haast niets van haar over. Geen hap kon ze dan door haar keel krijgen. Eigenlijk ging het de laatste tijd juist redelijk met haar. Ze is 25 jaar. Ze woonde meestal wisselend bij oma of bij een tante. Haar moeder was al lang geleden overleden. Vanaf dat moment beschouwde haar vader haar als zijn eigendom. Ze vluchtte naar oma of naar tante. Meestal vertelde ze smoezen waarom ze niet thuis wilde wonen. De waarheid durfde ze niet te zeggen. Een paar jaar geleden kwam het hoge woord eruit. Ze is naar het RIAGG gegaan om met haar incestverleden te vechten. Telkens als het weer een beetje ging wist haar vader haar te vinden. Ze wilde hem nooit meer zien!

De laatste tijd woonde ze bij haar broer. Hij wist wat er tussen haar en haar vader gebeurd was. Op een dag kwam ze nietsvermoedend thuis en wie zat daar in de kamer: hij! Ze voelde zich verraden. Door haar vader voor de zoveelste keer, maar nu ook door haar broer. Hij wist dat ze thuis zou komen, hij wist dat ze haar vader niet meer wilde zien!

Ze heeft haar spullen gepakt en is weggerend. Nu woont ze weer bij tante. Altijd maar op de vlucht. Misschien vindt ze ooit een plek waar ze zich veilig voelt. Een plek die hij niet kent.

Nicole durft er nu mee te komen. Ze kan praten over het seksueel geweld dat haar is aangedaan. Ze kan haar verdriet, haar pijn en haar woede uiten. Over vroeger, maar ook over nu, hoe het haar blijft achtervolgen. Ze hoeft geen verborgen signalen meer te geven, angstig hopen dat die opgevangen worden.

We raken in gesprek over haar verleden, hoe bij haar de incest aan het licht was gekomen. Ik vroeg haar wat voor signalen ik niet had opgevangen en wat voor adviezen zij had voor mij. Hoe kon ik meisjes en vrouwen helpen om erover te praten? Wat voor vragen moet ik stellen? Ze gaf me een boek te leen. "Ik was pas twaalf" van Nathalie Schweighoffer. Ze had er een briefje in gedaan: "Hopelijk hebt u er wat aan zodat u het nog duidelijker wordt wat incest-slachtoffers zoals ik meemaken. Veel liefs, Nicole".

Ik heb het gelezen met pijn in m'n hart. Het leed van zo'n meisje werd ineens zo tastbaar Wat kan ik voor zo iemand betekenen? Wat steeds naklinkt in mijn geheugen is één regeltje uit dit boek: "De mensen zagen dat er iets met mij aan de hand was, dat het slecht met me ging. Maar waarom vroeg niemand mij wat dan mijn pijn was?"

Waar is mijn papa?

Als een woedende orkaan kwam Miranda voor haar moeder uit de spreekkamer binnenrennen. Ze stevende op mij af: "Waar is mijn papa? Je moet zeggen waar hij is. Mama heeft beloofd dat jij het zou zeggen. Ik ga het op school vertellen."

Ze is een meisje van 8 jaar. Die nacht was haar vader van z'n bed gelicht door de politie op verdenking van seksueel geweld met een nichtje. Miranda's moeder was vandaag al eerder wezen praten over haar emoties. Ze kon het niet geloven. Ze wilde hem nooit meer zien. Had hij haar kinderen ook misbruikt? Net begon ze een beetje te leren leven met haar eigen incestverleden en nu dit. Hield het dan nooit op? Nu begreep ze waarom ze nooit met hem over haar incestverleden had kunnen praten!

Ik was diep geraakt door haar pijn. Ze wilde allereerst weten of haar kinderen 'gebruikt' waren. Ze wilde dat ik hen nakeek. Ook de politie had daarom gevraagd. Ik legde uit dat ik het nooit met zekerheid kon zien, maar dat ik hen wel wilde bekijken. Heel voorzichtig, niets forcerend. Zij zou tegen hen zeggen dat ik moest kijken of ze geen huidziekte hadden of zo. Ook de boze machteloosheid waarmee Miranda binnenkwam raakte mij erg. Wat zeg je tegen een kind hierover? Hoe houdt een kind vertrouwen in mij en in de wereld? Ik probeerde een blik van haar moeder op te vangen: wat weet ze? Wat heb je haar verteld? Ik voelde me klem zitten. Wat je in zo'n situatie het beste doen kan, daar zijn geen regels voor. Wat moet je zeggen? Mijn eerste gevoel was dat ik moest proberen om die orkaan tot rust te brengen. Ik probeerde haar op schoot te nemen. Ze rende weg, naar de wachtkamer. Ze draaide zich om en rende weer naar me toe. Ik greep haar en nam haar op schoot. Langzaam werd ze rustig. Lijfelijk contact hielp. Een diepe zucht. Ze begon zich te ontspannen. Ik legde haar uit dat de politie haar papa had meegenomen omdat ze dachten dat hij iets gedaan had wat niet mocht. Dat iedereen wel eens iets doet was niet mag en dat ik ook niet wist of hij echt stout was geweest. Dat ging de politie nou juist aan hem vragen. "Maar waarom moet hij daar dan blijven?" Ja, zo gemakkelijk kwam ik er niet van af. Misschien zijn ze bang dat hij zich ander verstoppen gaat en ze hem niet meer kunnen vinden, legde ik uit. Ze nam er genoegen mee. "Ik ga het op school vertellen", was haar volgende reactie. Hoe voorkom je zoiets? Er ging weer een golf van paniek door mij heen. "Vertel het dan alleen tegen de juf. Ga dan naar de juf en vraag of je een geheimpje mag vertellen". Dat sprak haar aan, gelukkig.

Ik mocht haar na dit gesprek gewoon lichamelijk nakijken. Zij zag geen verband tussen de politie, haar vader en kijken of haar "plasser" niet ontstoken was. Het was meer mijn probleem dat ik dat in zo'n situatie vreselijk moeilijk vind. Later bleek dat vader lang geleden éénmaal seksueel geweld gepleegd had, maar nooit met zijn eigen kinderen.

Waarom heb ik hen niet geloofd?

Mevrouw K. vertelt dat 2 van haar kinderen in Curaçao logeren bij haar moeder. Een zontje van 10 jaar en een dochtertje van 8. Ze was vanuit Curaçao opgebeld door haar vriendin, die vertelde dat haar zoon heel agressief was. Een poosje geleden liep dat uit de hand en had hij met een stok 6 honden dood geknuppeld. Een iel jongetje van 10! Mensen hadden staan kijken, maar niemand had iets gedaan. Zij had met hem gepraat, toen hij bekoeld was. Hij had verteld dat zijn stiefvader hem een heleboel keren verkracht had. Ook zijn zusje was slachtoffer. Ze was naar Curaçao gegaan om hen te halen. Ze wilden niet mee naar Nederland, bij

hun moeder wonen, zolang hij nog in de buurt was. Doodsbang waren ze allebei.

Daar zat ze dan, mevrouw K., één brok wanhoop. Haar kinderen ver weg met grote problemen. De politie deed niets als de kinderen niet zelf aangifte deden, en aangifte doen moest in Nederland gebeuren.

Maar waar ze vooral vreselijk mee worstelde: "Waarom heb ik het niet willen zien? Ze hebben geprobeerd het me te vertellen. Ik heb ze niet willen geloven. Mijn man, waar ik van houd, die doet toch zoiets niet? Ik heb het weggewuifd toen mijn oudste zoon een keer vertelde dat hij zijn stiefvader met zijn broertje bezig zag", vertelde ze. "Nee joh, zoiets moet je niet denken", had ze gezegd. Schaamte, ontredde, wanhoop.

Ik heb haar beloofd contact op te nemen met de politie, om te kijken of er toch manieren waren om iets te doen. Ze wilde graag naar het RIAGG, de afdeling vrouwenhulpverlening, voor steun.

Bespreking

Dit zijn vier spreekuurconsulten, waarin seksueel geweld een rol speelde: één over seksueel geweld in een relatie, één over incest in het verleden, de derde over de reacties van moeder en kinderen als vader verdacht wordt van het plegen van seksueel geweld en de laatste over de emoties en rol van een moeder bij actuele incest in een gezin.

Alle vier de keren was ik diep geschokt. Op één grote gemene deler na, de woede en pijn over wat mensen elkaar kunnen aandoen, belichten ze alle vier een heel ander aspect.

Bij Marja werd ik wakker geschud door de ontdekking dat er nog steeds jonge meiden zijn die niet weten wat seks inhoudt. Marja dacht dat dit seks was. Het patroon van vrouwen te denken dat zij wel abnormaal zullen zijn. Wat vrouwen zich laten gebeuren zonder een grens te durven trekken! Altijd blijven voorlichten, altijd blijven vragen, en vooral ook altijd proberen om die veiligheid en intimiteit in de spreekkamer te creëren, die vrouwen de moed geeft om hun pijnlijkste ervaringen te vertellen, was wat mij bijbleef toen Marja de kamer uitging.

Nicole en de moeder van Miranda deden mij weer duidelijk beseffen hoe een incestverleden je blijft achtervolgen. Hun verdriet was heel voelbaar. Het deed mij pijn. Het maakte mij machteloos. Dit kan ik niet verhelpen. Zij zullen altijd hun worstelingen blijven hebben om mensen te vertrouwen en om zelfvertrouwen te hebben. Ik kan alleen er zijn op sommige momenten om hen te steunen en te helpen. Hen te stimuleren hun eigen weg te volgen. Hen te laten voelen dat ze belangrijk zijn, er mogen zijn, mens zijn.

De reactie van een kind deed mij beseffen hoe moeilijk of onmogelijk het soms is om aan een kind te vertellen wat er aan de hand is. De kwetsbaarheid en afhankelijkheid van zo'n meisje dat net gaat ontdekken hoe de wereld in elkaar zit. Hoe kun je eerlijk zijn zonder alles te vertellen? En moet je wel alles vertellen? Hoe kun je voorkomen dat een kind een beeld krijgt van deze wereld dat haar voorgoed alle vertrouwen ontnemt?

Ik heb geprobeerd haar met weinig woorden te vertellen dat er ellendige dingen gebeuren. Terwijl ik haar lieflijk liet voelen dat er ook altijd mensen zijn die ze wel kan vertrouwen. Wat het echt doet en of ik het goed deed, dat weet ik eigenlijk nooit, of soms pas veel en veel later.

Bij mevrouw K. voelde ik hoe een moeder mededader en slachtoffer tegelijk kan zijn. Schaamte om het niet hebben willen en durven zien. Vernederend om te ontdekken dat haar partner zoiets doet. Het wanhopige gevoel geen goede moeder te zijn, je kind te hebben verraden. Ook bij haar kon ik niet anders doen dan er voor haar te zijn. Haar te laten voelen

dat ik haar respecteer, met alles wat er gebeurd is. Haar zo proberen te helpen haar schaamte, haar boosheid en verdriet onder ogen te zien.

Tot slot

Ik heb hierboven slechts een aantal situaties geschetst, zonder volledig te willen zijn. Mijn bedoeling is om iets over te brengen van de gevoelens van zowel patiënte als hulpverleenster. Ik heb geprobeerd de worsteling, die zich soms afspeelt in de spreekkamer, duidelijk te maken. Met daarbij de vragen, twijfels en het besef dat er vaak geen regels zijn te geven over hoe te handelen. Mijn ervaring is dat het belangrijk is om te blijven vertrouwen op mijn eigen intuïtie. Als ik van daaruit handel, met liefde en respect voor degene die voor mij zit, dan kan er een vertrouwensrelatie ontstaan waarin mensen hun wezenlijke problemen misschien durven bespreken.

Drie van de betrokken vrouwen hebben toestemming verleend tot publicatie. De vierde is niet meer bij mij in de praktijk. Om herkenning te vermijden heb ik haar verhaal op een aantal punten gewijzigd.

Suggesties om verder te lezen:

Deug, F. (1991). *En dan ben je pas echt ver van huis*. Medusa, Utrecht.

Meyboom-de Jong, B. (1992). *Seksueel geweld, incest en SOA in de huisartspraktijk*. Medicom Europe, Bussum.

Schweighoffer, N. (1990). *Ik was pas twaalf*. M & P, Weert.